

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen

Bulletin 2018, no. 1

Voorwoord van de redactie

Geachte vrienden van de Lutherse Kerk!

Na de werkelijk stormachtige periode van het afgelopen najaar, is nu het gewone onderhouds- en concertseizoen weer begonnen. In de Lutherzaal is grootscheeps geschoond en geolied, en het nieuwe orgel heeft al veel bijgedragen aan het cultureel zo rijke Groningen.

In dit eerste Bulletin van het jaar valt er terug te blikken op het grootse Schnitger Festival van 2017, dat samenviel met de ingebruikname van het nieuwe orgel, gebouwd door Bernhardt Edskes. Zo is er bij voorbeeld een impressie van de orgelkundige Roelof Kuik, die in de herfst ook bijdroeg aan de opbouw van het orgel. Interessant is de blik achter de schermen van de Lutherse gemeente, die ons gegund wordt door de nieuwe voorzitter van de kerkenraad, Reinout Stigter. Hij is een snelle, originele en goed formulerende voorzitter met duidelijke ideeën over kerk en samenleving.

Het bestuur prijst zich gelukkig dat kortgeleden de veelzijdige Victor Timmer tot het bestuur is toegetreden. Wie hij is, kunt u opmaken uit een column waarin hij zich voorstelt. Én, met behulp van dit blad kunt u al verschillende fraaie concerten in uw agenda noteren. In de pauze, of na afloop, van die concerten wil de Stichting graag regelmatig een kleine boeken- en CD-tafel ingericht hebben. We hopen dat donateurs af en toe willen meewerken bij beheer en verkoop van die kleinodiën bij de concerten. Uiteraard hopen we dat we u sowieso bij die evenementen kunnen ontmoeten.

Met een hartelijke groet namens de redactie,

Ite Wierenga

Oproep aan de lezers!

Met ingang van het nieuwe culturele seizoen willen we graag bij concerten belegd door de SVLK of door de Lutherse Bach Academie steeds een kleine winkel openstellen. Om nog wat te doen voor de kerk en de vele functies die ze heeft, kunnen we zo wat geld werven door verkoop van cd's, boekjes, wijn, kaarten en moderne, pas ontworpen lepeltjes – ook wel 'roersels' geheten. We zouden heel graag wat vrijwilligers hebben die volgens rooster, of via een oproep, bij die concerten dat winkeltje willen beheren. Als u belangstelling dan wel zekere offergezindheid voelt, mogen we u dan vragen contact met ons op te nemen? De contactgegevens vindt u aan het einde van dit blad.

Ite Wierenga

Een nieuw gezicht op een oude plek

Victor Harm Minte Timmer (27 april 1945, Assen) (links op de foto) groeide op in een Nederlands Hervormd gezin als middelste van drie kinderen. Hij studeerde vanaf 1962 vele jaren sociale geografie aan de RU Groningen, afgesloten met een doctoraalscriptie over de historische geografie van het esdorp Langelo. Hij was tijdens zijn studietijd onder andere actief binnen het Groninger studentenpastoraat, waaronder als diaken tijdens de studentendiensten in de Martinikerk en de Der Aa-kerk; deze diensten werden tijdelijk ook gehouden in de Lutherse kerk, waar hij in 1971 trouwde. Een ver familielid (dhr. Alkema) was daar overigens ooit koster. Vanaf 1969 was hij 36 jaar lang verbonden aan een immer groeiende scholengemeenschap in Leek. Zijn vrouw en hij gingen er in 1973 wonen en kregen daar drie kinderen. Hij was er docent aardrijkskunde, enkele jaren schooldecaan en ook betrokken bij de internationale uitwisseling van VWO-leerlingen (naar Duitsland, Zweden en Finland); in 2005 nam hij vervroegd afscheid.

Bernhardt Edskes en Victor Timmer (links) in gesprek.

Vanouds geïnteresseerd in geschiedenis en vocale en instrumentale muziek (met name de tijd vóór Bach), ontwikkelde hij zich vanaf 1978 geleidelijk als nauwgezet onderzoeker op orgelgebied (orgelbouw, orgelhistorie, orgelgebruik), waarbij hij ook een aantal jaren als adviseur optrad. Dit alles resulteerde in de publicatie, soms ook in samenwerking met andere auteurs, van enkele boeken, diverse brochures en een groot aantal artikelen op dit gebied in vaktijdschriften in binnen- en buitenland. Hij was tevens mederedacteur van het inventarisatieproject van het complete orgelbezit in de provincie Groningen, in zes delen, en dat van het monumentale orgelbezit in Nederland (deel 8 - 14). Hij was (en is) bestuurlijk ook actief in de *Stichting Groningen Orgelland* en de *Stichting Oude Groninger Kerken*. De band met de Lutherse kerk werd opnieuw opgepakt dankzij het schrijven van het boek over het verdwenen Schnitger- en het nieuwe Edskes-orgel (2017). Geregeld is hij nog actief als koorzanger (bij het Nieuw Groninger Bachkoor en in losse projecten).

Als nieuw lid van het SVLK-bestuur draagt hij graag bij aan een veelzijdig, maar passend gebruik van de Lutherse kerk.

Een gesprek met Reinout Stigter *de nieuwe voorzitter van de kerkenraad*

U bent nu een jaar of drie in Groningen, geloof ik. Hoe bent u in deze prachtcontrèien terecht gekomen?

Dat is vrij eenvoudig. Ik heb in deze stad gestudeerd, evenals mijn vrouw Annemargreet, en er ook daarna ruim tien jaar gewerkt. Maar je moet voor werk wel eens verhuizen, en zo heb ik bijvoorbeeld in Doorn en Amsterdam gewoond. Maar eigenlijk al bij ons vertrek uit Groningen zeiden we tegen elkaar dat we

uiteindelijk natuurlijk terug zouden gaan naar het Noorden. Onze kinderen hebben hier ook gestudeerd, en ik heb vriendschappen met Groningers onderhouden. Het is toch de mooiste en rustigste streek die je kunt bedenken, en dat moeten we zo houden. Ik zou het dus op prijs stellen als je deze uitspraken niet publiek maakt.

Dat zal ik stellig proberen. Overigens, wat studeerde u dan in Groningen?

Ik heb onder andere Oud Germanistiek gestudeerd, maar heb voor praktische doeleinden uiteindelijk ook Bedrijfskunde gedaan. In dat veld heb ik ook het meest gewerkt.

En dan die terugkeer naar Grun'n. Jullie kwamen toen ook te staan voor de vraag: bij welke kerk voelen we ons thuis? Zeker, en ons stond ook wel een zeker beeld voor ogen. Kerkelijk heb ik als achtergrond de 'hervormde sfeer' van de Haagse Kloosterkerk en de Amsterdamse Westerkerk. En Anne's vader was onder andere Luthers predikant in Tiel. Toen we hier in de stad aan kerkelijke marktverkenning gingen doen, zochten we dus ook zo'n harmonieus samengaan van woord, muziek en gebouw, dat we kenden vanuit Den Haag, Tiel en Amsterdam. Het gebouw doet er namelijk zeer zeker ook toe. Bij het binnenkomen van een bedehuis, moet je toch de indruk hebben: 'hier kan ik het Onze Vader' bidden. We merkten direct dat de Lutherse kerk hier zo'n *Onze Vader-kerkje* is. We hebben in dit opzicht echt gebouft.

Dat kan ik goed begrijpen. Maar speelde de theologie, het theologische klimaat ook een rol in jullie besluit?

Zoals ik al eerder zei: ik groeide op in een klassiek hervormd milieu. Maar er kan dan nog wel eens een verschuiving plaatsvinden, bij mij en bij veel andere mensen, een verschuiving van 'hoofd' naar 'mysterie'. De dogmatiek wijkt voor de ervaring van het wonder van leven en bestaan. Dat proces werd en wordt ook gevoed door kloosterretraites die ik doe, zo'n twee maal per jaar. Ja, die protestantse dogmatiek? Ik kan me goed vinden in de uitspraak van Adolf von Harnack: 'Protestanten horen eigenlijk geen dogma's te hebben.'

Nou is de functie van voorzitter van een kerkenraad ook meer bestuurlijk werk dan dogmatisch, neem ik aan? En daarmee had u ook meteen grote klussen, zoals nieuwbouw van een orgel en het beroepen van een predikant.

Met het nieuwe orgel heb ik niet veel van doen gehad: dat proces was al in volle gang. Maar we hebben als kerkenraad inderdaad heel veel praktisch werk te doen. Het vegen van de vloer, sollicitatiegesprekken, en allerlei beheerszaken, ja. Toen ik gevraagd werd voor de functie wist ik ook wel, en dat heb ik ook aan Victor Schmidt gezegd, meteen dat ik het zonder Exploitatiecommissie geen ja gezegd zou hebben. Die mensen zijn erg belangrijk. En wat betreft de benoeming van de nieuwe predikant hebben we het getroffen. Meerdere predikanten in het land waren geïnteresseerd, al voor dat we een hele procedure konden opzetten. Dat is allemaal prettig gegaan. Je merkt in zo'n vacante tijd dat een gemeente behoorlijk in de luwte of zelfs 'lauwte' kan geraken. Als er dan een nieuwe predikant is, leeft de zaak toch op. Dat merken we ook met Maren Overbosch, hoewel haar taakomvang wat kleiner is dan die van Freytag was.

U sprak over beheerszaken. Hoeveel tijd of energie kost dat werk?

Ik wil het, wat het gebouwbeheer betreft, nog even over een bijzonder belangrijk punt hebben. Er is echt een duidelijke weeffout in het beheer van kerkelijke rijksmonumenten in dit land. Anders dan in Duitsland en de Scandinavische landen, anders dan zelfs in België en Frankrijk, is de verantwoordelijkheid voor beheer en instandhouding van wat de overheid 'rijksmonumenten' noemt in handen van *amateurs*, van vrijwilligers. Dat is toch eigenlijk krankjorum. Ik zat indertijd in de kerkenraad van de Amsterhuis naar de kerk lopend door de Raadhuisstraat was ik me altijd zeer bewust van het bizarre van die situatie.

Maar een constructie zoals de Martinikerk die heeft dan, met een stichtingsbestuur waarin ook deskundigheid bestaat, en die goede mensen in dienst heeft?

Dat is dan daarna meest acceptabele oplossing, ja. Maar wel *next best*. De overheid zou de verantwoordelijkheid moeten nemen, en fondsen of mensen ter beschikking stellen. Wat kunnen wij als gemeente zelf doen, met pakweg 200 leden, van wie een kwart actief is?

Wat ziet u nu als belangrijke wensen voor de korte termijn?

Laat ik eerst zeggen dat de exploitatiecommissie heel goed werk verzet, in de zin van gebouwbeheer en instandhouding. Maar waar meer aandacht, geld en mankracht voor zou moeten zijn is het verbeteren van de verhuurpotentie. Met bijvoorbeeld goede up-to-date audio-visuele apparatuur, beamer, scherm, laptop en een echt goede geluidsinstallatie. De huidige is al 20 jaar oud. Maar dan praten we over 20.000 à 40.000 euro. Dat zou de verhuurbaarheid sterk vergroten, voor lezingen, diners, en bijvoorbeeld singer-song optredens. Als externe geluidsjongens voor zo'n soort optreden meekomen brengen die meteen €900 in rekening! En die kosten zijn dus uit te sparen. Daar komt bij: de installatie moet nu bediend worden buiten de kerkzaal. Nee, deze verborgen parel in de stad Groningen kan veel meer en beter gebruikt worden. Ik weet heel goed dat Sietske (*Marchand*) hard werkt in haar parttime aanstelling, maar met meer uren is er meer te halen. Daarbij moeten we ook, net als bij de Martini, nadrukkelijk denken aan de inzet van meer vrijwilligers bij de verhuur. Ik ben in de Westerkerk ook begonnen als stoelensjouwer.

Ik heb zelf gedacht aan een winkeltje dat ik zou willen openen voor of na concerten die uitgaan van de SVLK, of van de Lutherse Bach Academie. Ansichten van de ramen, CDs, boekjes over de kerk, Lutherbier en Schnitgerwijn, een lepeltje met de Lutherzwaan erop.

Een winkeltje? Een winkel! De spullen die je verkoopt behoeven niet noodzakelijkerwijs Luthers zijn, of met de kerk te maken hebben. Als bezoekers komen, dan kopen ze net zo graag een ansichtkaart van een schilder van de Ploeg. Het kan echt veel opbrengen. Ook een hekje waardoor mensen na het storten van 50 cent kunnen doorlopen naar de WC is mogelijk. Bovendien is het beschikbaar stellen van een goed en schoon toilet een daad van naastenliefde.

Dat is allemaal in principe wel uitvoerbaar, maar dat betekent openstelling van de kerk, waarin dan vrijwilligers aanwezig moeten zijn. Hoe krijgen we die?

We zouden, net als andere kerken, ook eens kunnen kijken naar de samenwerking met een zorginstelling en de inzet van hun cliënten in de dagbesteding en herintegratietrajecten. Uit de overheidsbijdragen betalen de zorginstellingen een begeleid(st)er.

In Groningen mensen van de NOVO bij voorbeeld?

Ja, het zal nooit ingewikkeld werk worden, en deze mensen kunnen best leren, hoor. Zij verkopen dan de kaarsen, kaarten en boekjes, en we richten een stiltecentrum in. Voor de bezichtiging van de kerk stellen we een kleine meertalige brochure samen, waarvoor mensen dan weer 50 cent of een euro geven. We zouden eens kunnen beginnen met opstelling van de kerk op marktdagen, van tien tot twee uur. We zorgen dat de VVV het weet, zetten een bord op de Vismarkt dat naar ons verwijst. Er is nog veel mogelijk, en mijn handen jeuken, kan ik je wel zeggen.

Hoe zijn de verhoudingen met al die andere clubs rond Luther in de Haddingestraat, het Gasthuis, de SVLK, het Bach Ensemble, en de Stichting Reconstructie?

We zijn familie, geen eilanden, maar een archipel als het goed is. Samenwerking en veel communicatie is alles! Die audio-visuele apparatuur is een goed voorbeeld. Dat moet niet over de heg gegooid worden naar een ander, dat moeten we in gezamenlijkheid oppakken. Kijk maar eens naar het Schnitgerorgel. De Stichting Reconstructie is eigenaar van het orgel. De exploitatiecommissie is economisch eigenaar van het gebouw, de ELGG juridisch eigenaar. Zo'n orgel is een roerend goed, en dan moet je samen goede afspraken maken en vastleggen. Dat is ook gebeurd.

Er is in januari al een tijdje zo'n erg aardige bijeenkomst van die Lutherse familie, om het maar zo te noemen: het Brandenburgs Buffet. Hoe gaat het daarmee verder?

Je moet begrijpen dat de oorspronkelijke doelstelling was, de vrijwilligers en de gastouders van het Luthers Bachensemble iets aardigs aan te bieden, in het terechte zonnetje te zetten eigenlijk. Het is nu wel wat uitgedroogd, er komt wat organiseren aan te pas, en we moeten zorgen dat het niet wat sleets wordt. We

gaan in goed overleg wat gevarieerder verder. Het ene jaar een aangeklede borrel met een recital, en het daaropvolgende weer met een buffet. Zo blijven we elkaar zien en waarderen.

Hoe zit het eigenlijk met dat voorzitterschap van de kerkenraad. Hoe lang doe je zoiets?

Ik denk dat je die functie 4 jaar hebt, en dan kun je weer gewoon in burger. Maar vermoedelijk kun je ook meerdere termijnen doen, en dan wordt het misschien wel maximaal twaalf jaar. Je begrijpt dat ik dat gegeven mijn leeftijd uiteraard niet zal doen.

Dat staat nog te bezien. Iemand met zoveel energie en ideeën moet twaalf jaar aanblijven. In het blad van de Stichting Vrienden Lutherse Kerk moet maar een oproep komen voor vrijwilligers die behulpzaam kunnen zijn bij de verwezenlijking van zoveel ideeën. En nu: heel hartelijk dank voor dit gesprek!

Ite Wierenga

Vacature penningmeester

De Stichting Vrienden van de Lutherse Kerk Groningen (SVLK) ondersteunt de instandhouding van de gebouwen van de Evangelisch-Lutherse Gemeente in Groningen (www.elgg.nl). De Lutherse Gemeente is al ruim 320 jaar actief in de stad Groningen. Met onze activiteiten in 2016 en 2017 werven wij fondsen voor de herbouw of reconstructie van het historische Arp Schnitgerorgel.

Zie voor meer informatie op de website www.svlk.nl of www.schnitgerorgel2017.nl. Tot op heden ben ik de penningmeester van dit heerlijke gezelschap. Maar ik moet helaas aftreden, en daarom het volgende:

Ik zoek een vervanger voor mijn functie die

- de begroting en resultatenrekening op maakt;
- minstens 1 vergadering in het jaar bijwoont;
- de betalingen van artiesten via www.artiestenverloningen.nl regelt;
- indien mogelijk, helpt bij de drie 3-4 concerten die per jaar door de SVLK worden georganiseerd. Taak van de penningmeester is dan om bij de ingang de betalingen in ontvangst te nemen.

Als penningmeester

- raak je betrokken bij één van de culturele broedplaatsen van de stad;
- krijg je toegang tot gratis klassieke concerten;
- help je bij het in stand houden van een mooie kerk in hartje stad.

De fondsen, waar de stichting voor een groot gedeelte van afhankelijk is, hoeven niet door de penningmeester geworven worden. Hiervoor zijn andere mensen actief. Het betreft dus vooral het bijhouden van de baten en lasten, het in het oog houden van de liquiditeit en het bijhouden van de kas.

Meldt u toch vooral als u deze klussen en verdiensten graag tot de uwe maakt!

Hartelijke groet,

Gert de Kok
penningmeester

(Contact - Gert de Kok (06 39244236) of gertdekok@home.nl)

De reconstructie van het verloren gegane Arp Schnitger-orgel in de Lutherse Kerk van Groningen

Hoe Arp Schnitger naar Groningen kwam.

De in 1648 geboren orgelmaker Arp Schnitger kwam op uitnodiging van het stadsbestuur in 1691 voor het eerst naar Groningen. In Hamburg had hij inmiddels al naam gemaakt als orgelmaker en via handelscontacten werd zijn naam ook in Groningen genoemd. De situatie van het Martini-orgel was zo slecht, dat men Arp Schnitger uitnodigde om de situatie van het orgel eens op te nemen. Schnitger kwam naar Groningen, onderzocht het orgel, wat resulteerde in een "*Opstelling van de reparatie van 't orgel in Martini Kercke*" (9 juni 1691). Het stadsbestuur ging akkoord met Schnitgers plan, en snel daarna gingen Schnitgers knechten onder leiding van meesterknecht Johann Balthasar Held aan het werk. In februari 1692 was het werk klaar en Schnitger werd uitgenodigd een plan te maken om het orgel te vergroten met twee 32 voets pedaaltorens. Dit plan werd op 20 februari 1692 opgesteld en in december 1692 was het werk klaar.

Om al dit werk in zo'n tempo te kunnen doen, was er in Groningen een filiaal van de werkplaats in Neuenfelde ontstaan. Sommige knechten woonden tijdens het werk in Groningen, anderen zoals Radeker en Garrels, bleven in Groningen voor nawerk, reparaties en eventueel nieuwe opdrachten.

Het Schnitgerorgel in de Lutherse Kerk.

Deze mensen kerkten 's zondags in de Lutherse Kerk en Schnitger zelf was ook enige tijd lid van de Lutherse gemeente. Omdat de Lutherse Kerk geen orgel bezat, en de banden van Schnitger met de gemeente kennelijk hartelijk waren, besloot Schnitger deze gemeente een orgel te schenken. Helaas zijn geen afbeeldingen van dit instrument bewaard gebleven, maar wel zijn de dispositie en de afmetingen bekend. Het ging om een orgel met een Hoofdwerk en een Borstwerk met een aangehangen Pedaal. Later voegde Schnitger zelf een vrij Pedaal toe en in de 19e eeuw werd het orgel nog uitgebreid met een Rugpositief door Herman Eberhard Freytag. In 1896 werd het orgel door de firma Van Oeckelen afgebroken en vervangen door het huidige instrument van Van Oeckelen; het Rugwerk kreeg een tweede leven in de kerk van Gasselternijveen en functioneert daar nog steeds.

Plannen tot reconstructie.

Bij een aantal mensen groeide het idee om de mogelijkheden te onderzoeken een reconstructie te maken van het verloren gegane Schnitger-orgel. Dit instrument zou een plaats moeten krijgen op de galerij tegenover het Van Oeckelen-orgel. Een buitengewoon ambitieus plan! Allerlei mogelijkheden werden onderzocht, geldbronnen aangeboord, en plannen gemaakt en natuurlijk kwam de vraag op hoe het oude orgel eruit heeft gezien. Zoals gezegd waren de dispositie en de afmetingen bekend. Op basis van deze gegevens moet het orgel sterke verwantschap hebben gehad met het Arp Schnitger-orgel op het eiland Pellworm, vervolgens werd als orgelmaker Bernhardt Edskes benaderd, een Groninger wiens bedrijf in Zwitserland is gevestigd. Bovendien heeft Edskes zich zijn hele leven al in Arp Schnitger verdiept en heeft hij een enorme kennis omtrent deze orgelmaker opgebouwd. Ook heeft hij in Ommen (Het Baken) al een orgel gebouwd dat sterke overeenkomsten vertoont met het geplande instrument voor de Lutherse Kerk. Na het ondertekenen van de opdracht in oktober 2015 werd, net als bij Schnitger, op een voortvarende manier met de bouw van het nieuwe orgel in de werkplaats in Zwitserland begonnen.

De opbouw in Groningen.

In het voorjaar van 2017, op een zondagavond, reed een vrachtwagen de Haddingestraat in, en werden alle orgelonderdelen met hulp van een aantal vrijwilligers uitgeladen. Het instrument was al opgebouwd in de werkplaats in Zwitserland, maar daar ook weer gedemonteerd om vervolgens in "hapklare brokken" vervoerd te worden. Ik was betrokken bij het uitladen, en mij viel meteen de perfecte afwerking van alle details op. Er kwam ook geen enkele schroef of spijker aan te pas om het geheel weer in elkaar te zetten. Alles zit met houtverbindingen in elkaar door middel van deuvels en pen- en gatverbindingen. Metaal tast op de duur het hout aan, want het daarin aanwezige looizuur geeft dan na enige tijd zwarte plekken in het hout. Na het uitladen was de hele kerkzaal gevuld met orgelonderdelen.

Ondertussen was men al begonnen met het gereedmaken van de vloer op de galerij, waar het orgel moest worden opgebouwd. De vloer bestond uit verschillende hoogten en moest vlak gemaakt worden om het instrument er te kunnen plaatsen. Alle later aangebrachte verhogingen werden verwijderd, zodat er een vlakke vloer ontstond waarop het instrument kon worden opgebouwd. Veel oude planken werden hiervoor weer hergebruikt. Toen de vloer gereed was, werd direct met de opbouw begonnen en al spoedig was te zien dat het orgel zo uit de werkplaats van Arp Schnitger kon zijn weggelopen.

Bijzonderheden.

Het orgel beschikt over een continuo-klavier, dat een aantal meters voor het orgel staat opgesteld. Via een mechaniek onder de vloer is dit klavier verbonden met de klaviatuur van het orgel. Koor en orkest kunnen dus opgesteld staan tussen het continuo-klavier en het orgel, zodat de dirigent ook de continuo-partij kan spelen en tegelijkertijd koor en orkest kan leiden. Dit vergroot de muzikale mogelijkheden voor het Luthers Bach Ensemble in hoge mate. Twee beeldjes van het vroegere Van Oeckelen-orgel in Appelscha zijn waarschijnlijk afkomstig van het afgebroken Schnitger-orgel van de Lutherse Kerk. Ze zijn gerestaureerd en weer teruggeplaatst, en een derde is nieuw bijgemaakt. De windvoorziening bestaat uit twee spaanbalgen die rechts (vanuit de kerk gezien) van het orgel onder de vloer zijn aangebracht. Desgewenst kunnen de balgen ook getreden worden, zoals dat vroeger ook gebeurde. De borstwerkdeuren zijn gekopieerd naar de originele borstwerkdeuren van het Aakerk-orgel, zij het in

verkleinde vorm. De grepen voor de registerbediening van het continuo klavier zijn met de hand gesmeed in de vorm van een zwaan, het Luthersymbool. Het houtsnijwerk in het orgelfront, dat bij de pijpvoeten en bovenaan is aangebracht, is prachtig gesneden in de stijl van Jan de Rijk, de Groningse beeldsnijder die veel met Arp Schnitger samenwerkte.

Voor verdere informatie verwijs ik naar het boek dat Victor Timmer schreef met als titel "De renaissance van een barokinstrument", over het vroegere en het gereconstrueerde Schnitgerorgel in de lutherse kerk te Groningen.

Enkele persoonlijke impressies:

Ik heb bij een aantal klussen bij de opbouw van het orgel mogen meewerken. Zo heb ik voor een deel het snijwerk voorbereid, door honderden gaten te boren op plekken waar hout door de houtsnijder

weggesneden moest worden. Het hout waarin het snijwerk moest worden aangebracht, was beplakt met tekenpapier waarop de lijnen van het snijwerk waren getekend. Zo kon ik precies zien welke delen door de houtsnijder verwijderd moesten worden. Door eerst hierin gaten te boren, kon ik het daarna met een decoupeerzaag verwijderen. Zo zag ik het snijwerk in wording van dichtbij en de verfijning van het geheel maakte grote indruk op mij.

Ook heb ik Edskes een week lang geassisteerd met het intoneren van de Scherp van het Borstwerk; intoneren houdt in dat elke pijp op de juiste klanksterkte en het juiste klankkarakter gebracht wordt. Door kleine ingrepen aan de voeten en labia van de pijpen kan met de toonvorming van de pijpen beïnvloeden; ik vond het altijd een voorrecht om met deze man samen te werken. Delen van het snijwerk heb ik in de was gezet, waardoor de uitstraling nog fraaier werd dan het al was.

Roelof Kuik (links) helpt mee aan het uitladen van het nieuwe orgel

Bijna een half jaar lang is Andreas Bösch, de meesterknecht van Edskes, bij ons in huis geweest. In de weekenden gingen we, ook wel samen met andere medewerkers, orgels bezoeken in de provincie en vaak werd dit bij ons in de tuin met een maaltijd afgesloten. Ik kijk met veel plezier terug op de bouwperiode van dit gereconstrueerde instrument. Het is een orgel van uitzonderlijke klasse geworden.

Roelof Kuik.

Stichting Reconstructie Schnitger-orgel
Lutherse Kerk Groningen

SCHNITGERWIJN TE KOOP!

Winnaar Regionale Huiswijncompetitie 2014 Restaurant
Opbrengst verkoop gaat naar het Schnitger 2017 project

L'Arjolle Côtes de Thongue rood 2014

L'Arjolle Côtes de Thongue wit 2014

voor maar **EUR 9,-** te bestellen via info@schnitgerorgel2017.nl

De rode Arjolle is een assemblage van hoofdzakelijk cabernet sauvignon en cabernet franc, aangevuld met merlot. Tijdens de gisting weken de druiven een relatief korte tijd in, waardoor de smaak toegankelijk en aangenaam soepel blijft. In combinatie met het jeugdige fruit is dit dé wijn voor alledag: altijd toegankelijk en - eventueel licht gekoeld - heerlijk als aperitief, maar ook als uitstekende, begeleidende wijn aan tafel.

Jaar	Onderscheidingen
2014	Perswijn - juli 2015: ****
2013	Proefschrift Wijnconcours 2014: Finalist
2012	Proefschrift Wijnconcours 2013: Finalist
2011	De Grote Hamersma 2013: 7,5

De ambitie van veel producenten om topwijnen te maken, resulteert er vaak in dat alleen hun duurste en beperkt beschikbare wijnen van hoge kwaliteit zijn. Naar onze mening herken je de kwaliteit van een producent juist aan zijn huiswijnen. Als die goed zijn, dan zijn de niveaus daarboven dat zeker! Dit is het geval bij Domaine de l'Arjolle in Zuid-Frankrijk. De familie Teisserenc beseft als geen ander dat een goede huiswijn uitnodigt om een hoger gepositioneerde wijn van dezelfde producent ook te proberen. De beide huiswijnen, l'Arjolle wit en rood, staan in de top tien van meest verkochte wijnen en bieden een uitstekende prijs-plezierrelating. Kent u ze nog niet? Probeer dan gerust eens een paar flessen.

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen heeft als doel de ondersteuning van het in stand houden van het lutherse gebouwencomplex aan de Haddingestraat 23 te Groningen. Donateurs die minimaal € 15,- of meer per jaar bijdragen, ontvangen dit bulletin gratis.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 1,50.

Aanmeldingen als donateur zenden aan:

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen
secretariaat: Haddingestraat 21
9711 KB GRONINGEN

bank: NL18 INGB 0002 808331

KvK: 41011792

website: www.svlk.nl

e-mail: info@svlk.nl

Colofon

Redactie:

Tymen Jan Bronda

Ite Wierenga

Voorpagina: Foto van de Schnitger-kopie van orgelmaker Bernhardt Edskes.

Uitgave van de SVLK te Groningen

© 2018 SVLK Groningen

